„Numeralele” un, o: o analiză critică în comparație cu nici un, nici o□□

ANA-MARIA BARBU
Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială

1. Gramatica tradițională românească încadrează elementele *un* şi *o* (inclusiv formele flexionare) în trei clase diferite de cuvinte: articol nehotărât, numeral cardinal şi adjectiv nedefinit. Dacă distincția dintre statutul de articol nehotărât şi cel de adjectiv nedefinit este neclară şi a suscitat numeroase controverse, se pare că statutul de numeral cardinal este acceptat de toată lumea. În acest articol vom arăta că, în ciuda faptului că *un* şi *o* pot exprima cantitatea numerică egală cu 1, ele nu împărtăşesc câtuşi de puțin comportamentul sintactic al numeralelor. Pe de altă parte, într-un mod inexplicabil se ignoră faptul că pe axa numerelor există şi 0 (zero) căruia în vorbirea obişnuită (spre deosebire de limbajul matematic) îi corespunde negativul *nici un, nici o*. Prin urmare vom arăta că *un* şi *o* sunt numerale în măsura în care *nici un* şi *nici o* sunt numerale.

2. Criteriile de a distinge pe *un*[1] ca numeral, oferite în literatura de specialitate, sunt pe cât de puține, pe atât de uşor de combătut. Ele, în general, sunt de natură semantică şi sunt susținute de bunul simț al oricărui vorbitor că „numărul *unu*” este o realitate care trebuie să-şi găsească corespondentul în limbă. Noi nu susținem că în numărătoare se sare peste *unu*, ceea ce ar fi absurd, ci afirmăm că numeralele cardinale care nu denumesc nume de cifre[2] se folosesc numai pentru plurale. Altfel spus, româna se foloseşte pentru noțiunea cantitativă de *zero* de adjectivul negativ *nici un* (sau de pronumele negativ corespunzător *nici unul*), iar pentru noțiunea cantitativă de *unu* de adjectivul nehotărât *un* (sau de pronumele nedefinit corespunzător *unul*) sau, în general, de categoria gramaticală de singular, neavând pentru aceste „cantități” numerale cardinale propriu-zise.

De dragul consecvenței, gramatica tradițională ar trebui să declare, aşadar, şi adjectivul pronominal negativ *nici un* tot numeral, de vreme ce criteriile pentru distingerea numeralului *un* se aplică şi acestuia. Aceste criterii le prezentăm, împreună cu contraargumentele de rigoare, în cele ce urmează.

În literatura de specialitate românească, de pildă în (GLR 1963, p. 184), Neamțu (1981, p. 27), Avram (1997, p. 34-35), *un* este considerat numeral în următoarele condiții:

□ Când se opune lui *doi*, *trei* etc. O astfel de situație poate fi ilustrată de exemplul din (1).

(1) *Ți-am adus trei mere, zece nuci şi un covrig.*

Dar tot atât de bine se poate spune *Ți-am adus trei mere, zece nuci şi / dar* ***nici un*** *covrig* sau *Ți-am adus trei mere,* ***nici o*** *nucă şi doi covrigi*. Pe de altă parte, tot într-o serie de numerale se pot folosi în locul lui *un* şi alte adjective pronominale:

(2) *Ți-am adus trei mere, zece nuci şi* ***acest / celălalt*** *covrig.*

În acest exemplu se înțelege foarte bine din numărul singular al sintagmei *acest covrig* (sau *celălalt covrig*) că este vorba de unul singur. Totuşi, din fericire, nu s-a gândit nimeni să declare demonstrativele numerale.

BDD-V3899 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 20:16:09 UTC)

- Când este accentuat. Avram şi Neamţu consideră că dacă *un* poartă accent sintactic atunci el este numeral, iar nu articol sau adjectiv pronominal. Însă tot atât de bine şi *nici un* poate purta accent sintactic, ca în propoziţia *Nici un om nu m-a ajutat!*, având sensul „zero oameni m-au ajutat".
- Când răspunde la întrebările *cât?, câtă?* etc., în (GLR 1963, p. 184).

La aceste întrebări poate răspunde şi negativul *nici un*:

(3) – *Câţi studenţi au venit la simpozion?*
– *Nici un / un student.*

- Când apare pe lângă substantive ce denumesc unităţi de măsură, în construcţii cu sens cantitativ, ca în exemplele din (4) preluate din Neamţu (1981, p. 27).

(4) *A mai parcurs un kilometru*.
Pachetelul costă un leu.

Dar şi în aceste exemple *nici un* îşi poate găsi foarte bine locul:

(5) *N-a mai parcurs nici un kilometru*.
Pachetelul nu costă nici un leu.

Pe lângă acestea, Neamţu mai enunţă două criterii de distingere a numeralului *un*:

- Când este precedat de unele adverbe de mod cu sensuri ca restricţia, aproximarea, precizarea etc.: *numai / doar / cel puţin un elev*
- Când este însoţit de adjectivul *singur*, împreună cu care semnifică *numai un*: *un singur gând* (= *numai un gând*)

În aceste două situaţii, într-adevăr, înlocuirea lui *un* cu *nici un* nu este posibilă. Motivul este evident, cantitatea nulă sau, altfel spus, lipsa unei cantităţi nu poate fi aproximată (sau modificată) de adverbele respective. În schimb se pot face restricţii sau precizări emfatice precum *absolut / chiar nici un elev*. Pe de altă parte, aceste mijloace de aproximare sau precizare pot fi folosite foarte bine cu alte tipuri de adjective pronominale, precum demonstrativele *numai / doar / cel puţin acest elev* sau *acest singur gând* şi prin urmare ele nu sunt suficiente pentru a conferi statutul de numeral elementului pe care îl modifică. În articolul său, Neamţu (1981, p. 31) aduce o serie de argumente în favoarea considerării lui *un* doar ca adjectiv nehotărât, iar nu şi ca articol. O parte dintre aceste argumente se bazează pe faptul că în contextele în care *un* este considerat articol el poate fi substituit cu alte adjective pronominale rezultând de aici că el însuşi ar fi tot un adjectiv pronominal. Este ciudat că autorul nu a aplicat aceleaşi argumente şi în testarea calităţii de numeral al lui *un* (pe care o discută în acelaşi articol), aşa cum am procedat noi mai sus. După cum s-a văzut, *un* ca „numeral" poate fi înlocuit foarte bine cu alte adjective pronominale şi în special cu *nici un*.

Prin urmare, *un* poate fi numeral exact în măsura în care şi *nici un* poate fi numeral.

3. Legat de compararea lui *un* cu *nici un* se poate ridica următoarea obiecţie. Ceea ce gramatica românească numeşte adjectiv (sau pronume) negativ: *nici un, nici o* (respectiv *nici unul*, *nici una*) nu reprezintă de fapt o unitate, ci este o sintagmă formată din *nici* + numeralul (sau articolul / adjectivul nedefinit *un, o,* dar acest caz nu ne interesează aici), de vreme ce în sintagmă pot fi inserate alte elemente ca în exemplul *nici măcar un elev*. Reiese de aici că noi nu comparăm numeralul *un* cu un adjectiv pronominal, ci tot cu numeralul *un* modificat însă de adverbul *nici*. Această problemă, deşi se abate puţin de la subiectul articolului nostru, merită să fie discutată.

Vom arăta pe scurt că există contexte în care, într-adevăr, *nici* nu formează o unitate cu *un* sau cu *o* şi vom nota această sintagmă cu $nici_1$ *un* sau $nici_1$ o. În această situaţie

BDD-V3899 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 20:16:09 UTC)

nici$_1$ este un adverb independent de elementele *un, o*. În alte contexte, în schimb, *nici* formează o unitate lexicală cu *un* sau *o*, caz în care vom nota unitatea respectivă cu *nici$_2$ un* sau *nici$_2$ o* (acesta fiind de fapt adjectivul negativ binecunoscut şi cel la care ne-am referit până acum, pe parcursul articolului). Doar primul caz, respectiv *nici$_1$ un* sau *nici$_1$ o*, permite inserarea unor adverbe precum *măcar / cel puțin / chiar* sau chiar a prepozițiilor, ca în (6).

(6) a. Nu vreau să-mi dai multe, dar *nici$_1$* chiar / doar *o* alună.
b. Nu vreau să-mi dai nimic, *nici$_1$* măcar *o* alună.
c. N-am auzit *nici$_1$* de *un* caz, *nici$_1$* de celălalt.

În exemplul (7), de mai jos, se poate constata că *nici$_1$ un* comută cu *nici$_2$ un* prin crearea de sensuri diferite în contextul *_ sacou nu mi-ar displăcea*.

(7) a. *Nici$_1$ un sacou nu mi-ar displăcea* cu sensul „mi-ar plăcea şi un sacou (pe lângă altele)" sau „m-aş mulțumi şi cu un sacou (în lipsa a altceva)".

b. *Nici$_2$ un sacou nu mi-ar displăcea* cu sensul „nu există nici un sacou care să-mi displacă" sau, altfel spus, „îmi plac toate sacourile".

În general, adverbul *nici$_1$* din ceea ce am notat noi cu *nici$_1$ un*, *nici$_1$ o* poate fi accentuat, spre deosebire de *nici$_2$* din *nici$_2$ un*, *nici$_2$ o*, şi intră în structuri corelative ca cele din exemplul de mai jos.

(8) a. ***Nici$_1$*** *mama şi* ***nici$_1$ vreo / o*** *altă rudă nu a venit la serbare.*

b. *Ministerele abilitate nu au arătat interes şi* ***nici$_1$ o*** *preocupare deosebită în rezolvarea acestei probleme.*

Nici$_2$ nu poate apărea în structuri corelative, după cum reiese din negramaticalitatea exemplului din (9b).

(9) a. *Ministerul n-a reacționat* ***nici$_1$*** *într-****un*** *caz,* ***nici$_1$*** *în altul.*
b. * *Ministerul n-a reacționat în* ***nici$_2$ un*** *caz,* ***nici$_1$*** *în altul*.
Structurile corelative pot fi explicite, ca mai sus, sau pot fi presupuse.

(10) ***Nici$_1$*** *Ion nu poate ridica greutatea asta.*

Propoziția din (10) are, pe lângă alte presupoziții asupra cărora nu insistăm, pe aceea că *în afară de Ion mai există cineva care nu poate ridica greutatea*[3]. Această presupoziție nu se schimbă dacă adăugăm adverbul *măcar*:

(11) ***Nici$_1$*** *măcar Ion nu poate ridica greutatea asta.*

Pe de altă parte, fie propoziția din (12a), care are sensul general că nu există nici un bărbat care poate ridica greutatea.

(12) a. ***Nici$_2$ un*** *bărbat nu poate ridica greutatea asta.*

Lui (12a) îi lipseşte presupoziția că *mai există cineva care nu poate ridica greutatea*.
Dacă însă în (12a) inserăm adverbul *măcar*, obținem (12b), care capătă automat şi presupoziția că *mai există cineva care nu poate ridica greutatea*:

(12) b. ***Nici$_2$*** *măcar* ***un*** *bărbat nu poate ridica greutatea asta*.

Astfel sensul inițial se schimbă. Or am arătat pe exemplele (10) şi (11) că presupoziția amintită este indiferentă la inserarea lui *măcar*. Această contradicție nu poate fi rezolvată decât dacă admitem că acest adverb nu se poate intercala decât într-o structură corelativă, neunitară, de tipul *nici$_1$ un* (adică acolo unde adverbul *nici$_1$* este de sine stătător), ca în (13), mai jos.

(13) a. ***Nici$_1$ un*** *bărbat nu poate ridica greutatea asta [,darămite o femeie]*.

BDD-V3899 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 20:16:09 UTC)

b. ***Nici$_1$*** *măcar* ***un*** *bărbat nu poate ridica greutatea asta [,darămite o femeie]*.

Se observă, din nou, că presupoziția în discuție, marcată prin secvența opțională *darămite o femeie*, rămâne şi în acest context neschimbată prin adăugarea lui *măcar*.

Faptul că *măcar* nu se inserează în adjectivul negativ *nici$_2$ un* reiese şi din următoarea situație. Există vorbitori care consideră structura din (14a) negramaticală, spre deosebire de cea din (14b).

(14) a. **Nu i-a dat* ***nici$_2$ o*** *oarecare speranță.*

b. *Nu i-a dat* ***nici$_2$*** *măcar* ***o*** *oarecare speranță*.

b'. *Nu i-a dat* ***nici$_1$*** *măcar* ***o*** *oarecare speranță [,ca să nu mai vorbim de o şansă reală]*.

În acest caz pare absurd să admitem că *măcar* se poate insera, fără probleme de gramaticalitate, într-un context în care tocmai baza de inserare, *nici$_2$ o*, nu este admisă. Cu alte cuvinte, nu vedem cum s-ar putea explica faptul că în contextul *nu i-a dat _ oarecare speranță* nu este permisă realizarea lui *nici$_2$ o*, dar este permisă realizarea extensiei sale *nici$_2$ măcar o*. Prin urmare, în structura din (14b) nu avem de a face cu *nici$_2$*, ci cu *nici$_1$*, ca în (14b'), unde pentru o mai bună înțelegere am completat contextul prin adaosul dintre paranteze.

În sfârşit, a afirma că adjectivul negativ *nici un* nu formează o unitate lexicală pentru că se poate intercala adverbul *măcar* are drept consecință evidentă respingerea ideii de unitate pentru adverbul *niciodată*, care îl are drept corespondent, în sensul discutat aici, pe *nici măcar o dată.* Or admiterea acestei consecințe ni se pare, cel puțin în lipsa unei argumentări adecvate, aberantă.

Aşadar respingem ideea că în română nu ar exista un adjectiv negativ *nici un*, *nici o*, care ar fi, în schimb, o construcție formată din adverbul *nici* şi, ceea ce ne interesează pe noi, numeralul *un, o*, ca elemente separabile de adverbe precum *măcar*. Or, mai departe, dacă admitem existența adjectivului negativ, pe baza criteriilor care disting numeralele trebuie să admitem, de asemenea, fie că adjectivul negativ este numeral, fie, ceea ce susținem în acest articol, că elementele *un, o* nu sunt numerale.

4. Revenind la analizarea elementelor *un,* o drept numerale, trebuie să observăm că *un* numeşte în unele situații cifra 1, anume pentru numere de la *unu* până la *doi* (exclusiv) (1 min. = *un minut*; 1,18 min. = *un minut şi optsprezece sutimi*, dar şi *unu virgulă optsprezece minute*, spre deosebire de **un / o virgulă optsprezece minut(e)*) sau în numerale compuse cu substantivele *sută*, *mie* etc. (101 dalmații = ***o*** *sută unu dalmații*). Aceasta se întâmplă pentru că numeralul abstract *unu* nu s-a impus ca numeral concret, vorbitorii preferând familiarul articol / adjectiv nehotărât. Dacă s-ar fi impus folosirea lui *unu*, lucru care se întâmplă deja în vocabularul administrativ-contabil, atunci, după modelul lui *zero minute* sau al lui *unu virgulă optsprezece minute*, ar fi trebuit să se spună *unu minute*, ceea ce ar putea fi şocant în limbajul curent.

De aici decurge că numeralele cardinale propriu-zise nu desemnează sau nu determină decât substantive la plural. Aceeaşi idee □ deşi nu a fost enunțată în sprijinul eliminării statutului de numeral al elementelor *un, o* □ este exprimată în (Golopenția-Eretescu 1964)[4], precum şi în (Gruiță 1987)[5].

BDD-V3899 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 20:16:09 UTC)

La argumentele de până aici, împotriva considerării lui *un* ca numeral, se adaugă şi câteva de ordin sintactic. Se poate vedea că în unele contexte, exemplificate mai jos, în care sunt admise numeralele, *un* nu este acceptat.

- după un demonstrativ:

(15) *s-au găsit în maşină aceste două arme, aceste cinci grenade şi acest [*un] cuțit.*

- în construcțiile ***cel* + numeral**:

(16) a. *cele două case au ars în întregime*
b. **cea o casă a ars în întregime*

- după unele adjective nehotărâte:

(17) a. *oricare trei puncte determină un plan*
b. *oricare *o dreaptă este conținută de o infinitate de planuri*

- după unele nehotărâte față de care numeralul îşi poate schimba poziția, dar nu şi *un*:

(18) a. *două alte premii le-a câştigat în străinătate / alte două premii le-a câştigat în străinătate*
b *un alt premiu l-a câştigat în străinătate / *alt un premiu l-a câştigat în străinătate*

- după prepoziția genitivală *a*, specifică numeralelor şi cantitativelor:

(19) a. *declarațiile a doi / mulți martori atârnă mai greu*
b. * *declarațiile a un martor atârnă mai greu*

Dacă se obiectează că structura din (19b) este negramaticală pentru că *un* are flexiune cazuală, iar prepoziția *a* cere să fie urmată de forme invariabile, amintim că şi *mult* are forma de genitiv plural *multor* şi se poate spune *declarațiile multor martori atârnă mai greu* şi totuşi structura din (19a) este, de asemenea, admisă. Aşadar, cum există cele două sintagme: *declarațiile multor martori* / *declarațiile a mulți martori*, tot aşa ar fi trebuit să coexiste în limbă sintagmele *declarațiile unui martor* şi **declarațiile a un martor*, dacă *un*, în calitate de numeral, ar fi fost un cantitativ propriu-zis. Nu susținem că ideea de cantitate este complet exclusă, de vreme ce elementul *un* participă la exprimarea distribuției: *desfăcea câte un sac*, şi a aproximării: *i-a luat cam un minut*, ci susținem că ideea de cantitate este subsidiară informației oferite de categoria gramaticală a numărului singular. Prin aceasta împărtăşim, dintr-un anumit punct de vedere, opinia lui Neamțu (1981, p. 29)[6] care distinge pentru elementele *un, o* două sensuri coexistente, unul „de fond", cantitativ, şi unul nou, adăugat, acela de *nedefinit*. Totuşi noi considerăm că raportul este tocmai invers, adică sensul de bază este acela de *nedefinit*, iar sensul cantitativ este unul auxiliar, susținut mai mult de categoria gramaticală de singular decât de elementele *un, o* însele. Aşa explicăm şi faptul că atunci când se dorește reliefarea sensului secundar cantitativ se foloseşte adjectivul *singur* ca în *A obținut un singur vot.*

5. În concluzie, elementele *un, o* nu pot fi considerate numerale, din următoarele motive. În contextele-diagnostic propuse de gramatici aceste elemente pot fi substituite cu negativul *nici un, nici o* sau cu alte adjective nedefinite care nu sunt considerate la rândul lor numerale. Pe de altă parte, numeralele cardinale propriu-zise apar numai în contexte de plural. În sfârşit, în mod incontestabil, elementele *un, o* nu au acelaşi comportament sintactic ca numeralele propriu-zise nici măcar în contextele în care li se atribuie interpretarea de numerale.

NOTE:

BDD-V3899 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 20:16:09 UTC)

[1] Pe parcursul acestui articol ne luăm permisiunea să nu specificăm întotdeauna forma de feminin, deşi o subînţelegem.
[2] În (Gruiţă, 1987) se face distincţia, după părerea noastră foarte pertinentă, între *numeralul de identificare* folosit în sintagme precum '*camera douăzeci şi unu'* şi *numeralul cantitativ* ilustrat, de pildă, de sintagma '*douăzeci şi una de camere'*. Pe linia abordării lui Gruiţă, socotim că numeralul propriu-zis corespunzător cifrei 1 este *unu* în numeralele de identificare şi, respectiv, *unu, una* în cele cantitative compuse.
[3] Înţelegem prin *presupoziţie* (semantică) ceea ce se defineşte în (DGSSL 1997) *sub voce*: „O propoziţie P presupune semantic o propoziţie Q dacă şi numai dacă în toate situaţiile în care P este adevărată, Q este adevărată şi în toate situaţiile în care P este falsă, Q este adevărată."
[4] Citäm: „…le numéral implique nécessairement comme antécédent le pluriel." (Golopenţia- Eretescu, 1964, p.511)
[5] Citäm: „[Numeralul de identificare]…Are numai valoare de singular, lucru firesc dacă avem în vedere funcţia sa de individualizare / identificare. Acest fapt îl deosebeşte net de numeralul cantitativ, care are numai valoare de plural (cu excepţia lui *unu / una*). (Gruiţă, 1987, p.23)
[6] Citäm: „Fără a afirma că într-un enunţ ca *Şi-a cumpărat **un** creion nou*, *un* îşi pierde sensul cantitativ, trebuie remarcat că acest sens rămâne aici doar „un fond" – nedepăşind ca semnificaţie desinenţa de singular --, pe care se aşază, estompându-l, un sens nou, necantitativ, de natură *calitativă*, acela de *nedefinit*." (Neamţu, 1981, p.29)

Bibliografie:

Avram, Mioara 1997, „Gramatica pentru toţi", Humanitas, Bucureşti, 1997

Carabulea, Elena 1960, *Despre categoria numeralului*, în „Studii şi Cercetări Lingvistice", XI, 1960

Câmpean, Ileana 1978, ***Un, o; unu, una; unul, una**. Probleme privind delimitarea gramaticală şi lexicografică*, CL, 23, nr.2, 1978, p. 171-176

DGSSL 1997, Bidu-Vrânceanu, Angela; Călăraşu, Cristina; Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana; Mancaş, Mihaela; Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicţionar General de Ştiinţe. Ştiinţe ale Limbii*., Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1997

Florea, Viorica, *Numeralul. Analiză distributivă*, în „Studii şi Cercetări Lingvistice", XVI, nr.3, 1965, p.383-390

Golopenţia-Eretescu, Sanda 1964, *La délimitation de la classe des numéraux*, în „Revue Roumaine de Linguistique", IX, nr. 5, 1964, p. 503-511

Golopenţia-Eretescu, Sanda 1965, *Locul numeralului în structura grupului nominal*, în „Studii şi Cercetări Lingvistice", XVI, nr. 5, 1965, p. 613-618

GLR 1963, Gramatica Limbii Române, vol. I, Editura Academiei RPR, Bucureşti, 1963

Gruiţă, Constantin 1987, *Contribuţii la studiul numeralului românesc*, în „Cercetări de Lingvistică", 32, nr.1, Cluj-Napoca, 1987, p. 21-29

Neamţu, G.G. 1981, *În problema „articolului nehotărât un, o",* în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Series Philologia", 26, nr 1, Cluj-Napoca, 1981, p. 26-33

Zdrenghea, Mircea 1960, *Un, o – articol, numeral, pronume*, în „Limba Română", X, nr. 5, 1960

Abstract

Contrary to a commonplace claim of the Romanian grammatical research, this paper argues that the elements *un, o* (a /one) cannot be analysed as a numeral. The reasons are the following. Within the diagnostic contexts of numerals – *un / o* can be substituted with the negative determiner *nici un / nici o* (no), or by other indefinite determiners, which are not currently considered numerals at all. On the other hand, cardinal numerals (but not also *un* / *o*) only occur in plural contexts. Thus, items *un/*

BDD-V3899 © 2003 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 20:16:09 UTC)

o do not clearly evince the syntactic behaviour displayed by numerals. On the basis of all these pieces of evidence we conclude that *un / o* are the inflectional instances of the indefinite determiner.

BDD-V3899 © 2003 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-23 20:16:09 UTC)